

УДК 379.51

А.К. Рсалдинова¹, А.А. Ершора²

¹н.э.к. доцент akma1962@mail.ru

²2 курс магистранты aruzhan_ershora@mail.ru

ОРТАША ЗИЯТ АУЫТҚУШЫЛЫҒЫ БАР БАСТАУЫШ СЫНЫП БАЛАЛАРЫНДА ТАМАҚТАНУ ДАҒДЫЛАРЫ МЕН ӘДЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Мақала бүгінгі таңдағы өзекті деп саналатын орташа зият ауытқушылығы бар балаларында тамақтану дағдыларын қалыптастырудың негізгі факторларына арналған. Автор орташа зият ауытқушылығы бар білім алушыларда тамақтану дағдылары мен әдеттерін қалыптастыру адам тұлғасын тәрбиелеудегі маңызды кезең екенін көрсетіп. Егер баланың негізгі тамақтану дағдылары қалыптаспаса, одан әрі даму, қоғамдық өмірдегі одан әрі әлеуметтену қалыпты болуына кедергі келтіретіндігін айқындайды. Сондай-ақ шет елдік ғалымдар зерттеулерін талдау негізінде негізгі әлеуметтік дағдылар түрлеріне, дағдылардың қалыптасу кезеңдерін негіздейді. Орташа зият кемістігі бар білім алушылардың өзбетінше тамақтану дағдыларын жолдарын көрсетті. Бұл өз кешегіндбе балалардың тезірек әлеуметтеніне, ас үй құралдарымен танысып, игеруін дамытуға қол жеткізуге мүмкіндік береді. Мұндай балалар үнемі бақылау мен күтімді қажет ететіндігін тұжырымдайды.

Түйінді сөздер: интеллектуалды бұзылу, әлеуметтендіру дағдылары, ойын, невроз, өзіне-өзі қызмет ету, орташа зият ауытқушылығы.

Рсалдинова А.К. ¹, Ершора А.А. ²

¹к.п.н ,доцента akma1962@mail.ru

²2 курс магистранта aruzhan_ershora@mail.ru

КазНПУ им. Абая, Қазақстан

ФОРМИРОВАНИЕ ПИЩЕВЫХ НАВЫКОВ И ПРИВЫЧЕК У ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С УМЕРЕННОЙ УМСТВЕННОЙ ОТСТАЛОСТЬЮ

Аннотация

В статье рассматриваются основные факторы формирования навыков приема пищи у детей с умеренной степенью умственной отсталости, которые считаются актуальными на сегодняшний день. Автор указывает, что формирование пищевых навыков и привычек у учащихся с умеренной умственной отсталостью является важным этапом в развитии личности человека. Если у ребенка не разовьются базовые навыки приема пищи, дальнейшее развитие будет препятствовать дальнейшей социализации в общественной жизни. Также обосновываются основные виды социальных навыков, этапы развития навыков на основе анализа исследований зарубежных ученых. Продемонстрирована способность учащихся с умеренной умственной отсталостью формировать навыки самостоятельного приема пищи. Это, в свою очередь, позволит детям быстрее социализироваться, познакомиться с кухонной утварью и развить свое мастерство. Такие дети нуждаются в постоянном присмотре и заботе.

Ключевые слова: интеллектуальное расстройство, навыки социализации, игра, невроз, самообслуживание, умеренная умственная отсталость.

A.K. Rsaldinova¹, A.A. Ershora²

¹candidate of pedagogical sciences, associate professor akma1962@mail.ru

² 2nd year undergraduate aruzhan_ershora@mail.ru

KazNPU them. Abay, Kazakhstan

FORMATION OF EATING SKILLS AND HABITS IN CHILDREN OF PRIMARY SCHOOL AGE WITH MODERATE MENTAL RETARDATION

Abstract

The article discusses the main factors in the formation of eating habits in children with a moderate degree of mental retardation, which are considered relevant today. The author points out that the formation of eating habits and habits in students with moderate mental retardation is an important stage in the development of a person's personality. If a child does not develop basic eating habits, further development will hinder further socialization in community life. It also substantiates the main types of social skills, the stages of skills development based on the analysis of research by foreign scientists. The ability of students with moderate mental retardation to form the skills of independent eating was demonstrated. This, in turn, will allow children to socialize faster, get acquainted with kitchen utensils and develop their skills. These children need constant supervision and care.

Keywords: intellectual disorder, socialization skills, game, neurosis, self-service, moderate mental retardation.

«Зият ауытқушылығы» түсінігі халықаралық деңгейге ең алдымен пісіп-жетілу кезінде пайда болатын және интеллекттің жалпы деңгейін, яғни когнитивті дамуын қамтамасыз ететін қабілеттердің бұзылуымен сипатталатын психиканың кешіктірілген немесе толық емес дамуының жағдайы деп түсіндіріледі.

Шетелдік ғалымдардан орташа зият ауытқушылығы бар баларды зерттеуді Д.И. Азбукин, Дж.Итард, С.С. Корсаков, Е.Крепелин, И.П. Мержеевский, М.С. Певзнер, Ф.Пинель, Г.И. Россолимо, Е.Сегин, Г.Е. Сухарева Дж.Эскироль және басқалар жүргізді [1].

Орташа зият ауытқушылығы бар бастауыш сынып оқушыларын табысты әлеуметтендіру мақсатында өзіне-өзі қызмет көрсету арқылы өзбетінше тамақтану дағдысы мен әдеттерін қалыптастыру маңызды рөл атқарады. Себебі, тамақтану бала өміріндегі маңызды аспектілердің бір.

Орташа зият ауытқушылығы бар бастауыш сынып балаларды оқытудың әлеуметтік бағыттылығы тек дағдыларды қалыптастыруды ғана емес, сонымен қатар баланың жеке басының максималды дамуы үшін оңтайлы жағдайды жасауды қамтитын түзету – тәрбие процесінің мазмұнымен де, ұйымдастыруымен де қамтамасыз етіледі. Орташа зият ауытқушылығы бар бастауыш сынып балаларды оқыту белсенділік тәсіліне негізделеді, әлеуметтік тәжірибені игеру баланың қарым-қатынаста, объективті әрекетте, ойында, оқуда белсенді әрекеті процесінде болады. Орташа зият ауытқушылығы бар бастауыш сынып балалардың мүмкіндіктеріне сүйене отырып, бұл баланың не істей алатынын, оның жақын даму аймағы туралы көрсетеді.

Өз бетінше тамақтану дағдысы бала үшін жақсы оқу жағдайы болып табылады, өйткені балалар әдетте аштықты қанағаттандыруға қызығушылық танытады және тамақтану процесіне назар аударады, сондықтан олар жаңа нәрсеге оңай ынталанады. Баланы өз бетінше тамақтануға үйретудің бірнеше кезеңдері бар:

➤ Бала тамақтану процесінде жақсы бағдарланған (тамақ ішуге дайындалу, қасыққа қарай жылжу), оның тамақтану кезіндегі психологиялық жағдайы тұрақты.

➤ Бала өз іс-әрекетін жақсы басқарады: аузын ашады, қасықтан үстіңгі ернімен тамақты алады, аузын жабады, жұтады.

➤ Баланың қол моторикасы жақсы дамыған: бала қолына қасық ұстайды, тамақты алып, аузына әкеледі.

➤ Ересек балаға оның іс-әрекетін бақылауға көмектеседі, бұл бақылауды қабылдағанға дейін біртіндеп оған жауапкершілікті береді [2].

Баланың өсуінің маңызды кезеңдері мыналар болып табылады:

Бөтелкеден жеуден қасықтан жеуге дейін.

Пассивті тамақтандырудан (баланы ересек адам толығымен тамақтандырады) қасықты белсенді қолдануға дейін. Дамуында ауытқулары бар бала үшін ересек адам «қол ұстасып» әрекеттерді

сүйемелдеу кезінде аралық саты тамақтанудың пассивті-белсенді түрі болады. Егер бала өз әрекеттерін жеткілікті түрде бақылайтын болса, ересек адам оған қасықты өзі пайдалануды ұсына алады. Балаға қимылдардың тұтас тізбегін меңгеруге тура келеді: қасықты ұстау, шөміш алу, қасықты ауызға апару, қасықты ауызға салу, қасықты тәрелкеге қайтару, сондықтан ересек адам біраз уақыт бойы барлық әрекеттерді сүйемелдейді.

Сондықтан тәуелсіз тамақтану дағдысының негізгі міндеттері:

➤ Балаларды практикалық және ойын әрекетіндегі ыдыстардың (қасық, шанышқы, кесе, тарелка) мақсатымен таныстыру.

➤ Балаларда ас құралдары: шанышқы, қасық, пышақ, тостағанды пайдалана білуді қалыптастыру.

➤ Балаларда тамақ ішу кезінде дастархан басында дұрыс жүріс-тұрыс ережелерін қалыптастыру (үстелге шынтақты қоймау, аяқты төмен түсірмеу, тарелкадан тамақ ішу, майлық қолдану, ауызды жауып шайнау [3]).

Орташа зият ауытқушылығы бар бастауыш сынып балада тамақтану дағдыларын қалыптастыра отырып, оның нашар дамыған тілдік қабілеттерін де есте сақтау керек. Сондықтан жұмыста нәрестеге одан не талап етілетінін түсінуге көмектесетін нақты қимылдар мен демонстрациялар қолданылады. Оңай қозғыш балалар айналадағы барлық нәрселерге алаңдайды. Олар тамаққа көңіл бөле алмайды, дастархан басында шулайды, секіріп, тамақ ішіп үлгермей қашады. Мұндай балалар тыныш ортада тамақтанады. Сөйлесуге тырысудың қажеті жоқ, қалаған нәрсеге жету үшін ойынды қолдану маңызды. Тамақтану кезінде бала толығымен тыныш болуы керек, ештеңе оны ренжітпеуі немесе алаңдатпауы керек. Әлі қасықты пайдалануды білмейтін балаларды күштеп тамақтандыруға болмайды. Оларды асықпай, баяу тамақтандырады, тамақтың шайнауын және жұтылуын күтеді. Егер тамақ асығыс берілсе, онда бала тұншығады, бұрылады, тітіркенеді, қасықтан қорқа бастайды. Мұндай көзқарас оның тағамға деген тұрақты жеккөрушілігін, неврозды тудыруы мүмкін [4].

Күн тәртібін жүйелі сақтау, дұрыс тамақтандыру, серуендеу, ойындар, шомылу, ұйықтау және т.б. ерте жастағы аутизммен ауыратын баланың тамақтануын ұйымдастыруда туындайтын қиындықтарды жеңілдетуге немесе толығымен болдырмауға көмектеседі.

Ұсынылған қоюырақ тағамды қабылдауға үйрету үшін бір жастан бастап нан беріп, оны дұрыс шайнауды үйретеді. Баланың назарын ересек адамның қолына аудару үшін қимыл-қозғалыс әсірелеу. Ол әсіресе ұнататын тағамдарды таңдаңыз. Белгілі бір тағамдарға мұндай артықшылық тәуелсіз тамақтануды одан әрі үйренуге көмектеседі, өйткені сүйікті тағаммен жаттығуды ұйымдастыру әлдеқайда оңай. Ол үшін келесі жаттығуды қайта-қайта қолдануға болады: баланы үстелге қойыңыз, оның алдына кішкене нан кесектерін немесе басқа нәрсе қойыңыз (шұжық кесектері, пісірілген сәбіз, қолыңызға оңай алуға болатындай етіп туралған). Ересек адам кесінді алып, аузына салады. Бала қарап тұр. Олар оған өте дәмді екенін мимикамен көрсетіп, (ым-ишарамен) солай етуге шақырады. Егер бала тамақ ішпесе, ересек адам бұрыннан көрсетілген әрекетті қайталау үшін қолын әкеледі.

Қасықпен таныстыру. Ас құралдарын пайдалана білуді қалыптастыру оларды көрсетуден басталады. Балаға қасықты көрсетіп, оған назар аударып, оны шақырады. Содан кейін баланың саусақтары қасыққа қойылады, ол оны бүкіл қолымен жоғарыдан ұстап алады. Бала қасықты тастап кетпеуі немесе лақтырмауы үшін ересек адам жұдырықты қолына алады. Ұсынылған жолмен алдымен бірнеше секунд ұстап тұруға көмектесіңіз, сүйіспеншілікпен сөйлесіңіз. Содан кейін баланың қасықты ұстау уақытын көбейтіңіз, нәрестенің қолына қысым күшін бірте-бірте азайтыңыз. Содан кейін қасықты өзі ұстауы үшін қолыңызды толығымен алып тастау. Қасықты ұстау қабілетін бекіту үшін сіз жаттығуды мазмұнды бір контейнерден екіншісіне тасымалдау кезінде пайдалана аласыз. Нәресте орындалған жұмысқа тәуелсіз қызығушылық танытқанға дейін әрекет бірнеше рет қайталады [5].

Бала ересек адамның көмегімен тамақ қабылдау қабілетін игергеннен кейін, оны өз бетінше тамақтану үшін қасықты қолдануға үйретеді.

Балаға екі, кейде үш жылдан кейін қасықты үш саусақпен сабының кең бөлігінен төмен ұстауға үйретеді. Бұл әдісті меңгерген кезде тамақты дұрыс жинауға, қасықты тарылтатын бөлігімен емес, бүйірімен ауызға келтіруге, қасықты кең ашылған аузына салмауға, ұшын сормауға үйретеді.

Шанышқымен таныстыру. Шанышқыны қолдану қабілеті балаға қасықты сенімді пайдаланған кезде сіңеді. Ол үшін ұштары сәл дөңгеленген жеңіл, пластикалық шанышқы қолданылады. Жаттығу үшін оңай тесілетін өнімдер таңдалады, жақсырақ баланың сүйікті тағамдары. Алғашында ересек адам шанышқыны өзі қалай ұстайтынын, оны ерніне қалай әкелетінін көрсетеді. Сосын қолын қолымен қысып, шанышқыны балаға береді де, ақырын аузына апарып, үстелге қайтарады. Бұл

қозғалыс бірнеше рет қайталанады, шанышқыны кезекпен ересек пен баланың аузына әкеледі. Нәресте шанышқыны жақсы меңгеріп, онымен қимылдаса, оның табағына туралған шұжықтар, пісірілген сәбіз, қызылша салынады. Ересек адам нәрестенің қолын алып, тамақты шаншып алады. Содан соң шанышқыны баяу аузына апарып, баланың қарап тұрғанына көз жеткізіп, шанышқыны ақырын алып тастайды. Содан кейін шанышқыны баланың аузына апарып, сол әрекетті қайталайды. Содан кейін бала мұны ересек адамның бақылауымен өзі жасауға тырысады. Біртіндеп баланың қолына бақылау азаяды.

Қауіпсіздік туралы есте сақтау керек. Балаға шанышқылардың өткір тістерін көрсетуді ұмытпаңыз және жарақат алуыңыз мүмкін екенін түсіндіріңіз, бірақ нәрестені қорқытпаңыз. Шанышқымен танысу уақытын ересек адам өзі анықтайды. Баланың шанышқысы кішкентай және өте өткір емес болуы керек. Алдымен нәресте шанышқыны оң қолмен ұстауды үйретеді. Содан кейін шанышқыны не жейтініне байланысты басқаша ұстауға болады.

Кесемен таныстыру. Баланы кеседен ішуді үйреткенде, кесені екі қолмен ұстауға, оны аузына апара білуге жаттықтырады [6].

Жұмыста оқытудың үш негізгі әдісі қолданылады: ауызша, көрнекі және практикалық. Оқытудың практикалық және көрнекі әдістері жетекші орынды алады. Практикалық әдістер оқушылардың әр түрлі іс-әрекеттерінің өте кең ауқымын қамтиды және үлкен түзетушілік мәнге ие. Олар балалардың танымдық белсенділігін дамытады, оқытылатын материалды жақсы қабылдауға көмектеседі. Сыныпта балалар тәрбиелік және тәрбиелік сипаттағы көптеген жаттығуларды орындайды. Осылайша қолды тәуелсіз тамақтануға дайындауға бағытталған әртүрлі жаттығулар орындату орташа зият ауытқушылығы бар балалардың тамақтану дағдысын қалыптастыруға зор ықпал етеді [7].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Коджаспирова Г.М. «Психолого-педагогическая безопасность образовательной среды детских учреждений». – стр 12
2. Маклаков А.Г.: «Общая психология». Учебник для ВУЗов, стр 56-59.
3. Блейкер, Б.Л. Путь к независимости: обучение детей с особенностями развития бытовым навыкам/ Б.Л. Блейкер, А. Д. Брайтман. – М.: Теревинф, 2000.– С. 319.
4. Бексейітова Б.Н. «Зерделей отырып тәрбиелеу» ҚарМУ, 2004ж. – 112б.
5. Еркинова Т.Е. «Мектепке дейінгі жастағы балалардың өзіне-өзі қызмет көрсетуінің маңыздылығы»
6. А.И. Мецгеряков «О формировании человеческой психики у слепоглухих детей». Стр 49-52
7. Шинкаренко В.А. «Диагностика и формирование навыков самообслуживания, хозяйственно-бытового и ручного труда у умственно ограниченных детей» Методические материалы в помощь педагогам специальных учреждений и родителям. – Минск: "Открытые двери", 1997.

УДК 376.32

МРНТИ 14.29.05

Л.К. Макина¹, А.А. Өскенбай²

¹ғылыми жетекшісі, пс.ғ.д, кандидаты, доцент, lyazzat.makina@mail.ru
Абай атындағы ҚазҰПУ

²7М019 – Арнайы педагогика бойынша мамандарды дайындау мамандығының 2-курс магистранты,
bota.almasovna@mail.ru, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ НАШАР КӨРЕТІН БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ДАМУЫНДАҒЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕР

Аңдатпа

Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі көру қабілеті зақымдалған балалардың эмоционалды дамуының өзіндік ерекшеліктері қарастырылады. Көру қабілеті зақымдалған мектеп жасына дейінгі балалардың эмоционалды дамуының спецификалық ерекшеліктері көрсетіледі. Осы категориядағы балалардың эмоционалды дамуы бойынша типтер ажыратылады.

Түйін сөздер: мектеп жасына дейінгі балалар, көру қабілетінің зақымдалуы, эмоция, эмоционалды даму, көз қылилығы, амблиопия, мектеп жасына дейінгі нашар көретін балалар, психология, тифлопсихология.